

Ушановуємо пам'ять Великого Кобзаря
210 роковини від дня народження Тараса Шевченка

*Ну що б, здавалося, слова... слова та
голос – більш нічого,
А серце б'ється – ожива, як їх почує!..*
Тарас Шевченко

У 2024 році світ відзначає 210 років від дня народження Тараса Шевченка – видатного поета, письменника, художника і пророка українського народу. Його твори перекладені більш ніж 100 мовами світу, а також «Кобзар» налічує понад 8 мільйонів примірників.

Пропри те, що за своє життя Тараса Шевченко пробув в Україні лише 15 років, він любив нашу країну так, як нам лише треба навчитися. Поет оспівував красу природи Батьківщини, а також її складну долю, сили та слабкості українців і, звісно, мову.

Пропонуємо добірку матеріалів за творчістю Тараса Григоровича Шевченка, які були використані у проведенні випробувань першого туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2024» у номінації «Українська мова та література»

Теми есеїв для конкурсного випробування «Написання есею»

1. Шевченко - це актуальне та вічно живе явище у свідомості українського народу.
2. Шевченко і ми - єдині, та поки буде йти народ Шевченковою дорогою, доти буде жити Україна!
3. Життєствердне слово Шевченка.
4. Кожен воїн зі своєю зброєю, як поет з пером: " Борітеся- поборете, Вам Бог помагає!"
5. "Встане Україна!

І розвіє тьму неволі,

Світ правди засвітить..." (За творчістю Шевченка)

6. Нехай постійно лунають слова Павла Тичини: " Здоров, Шевченко мій,
землі орган могутий!"

7. Не поет -- бо це ж до болю мало,

Не трибун --бо це ж лиш рупор мас,

І вже менш за все -- "Кобзар Тарас",

Він, ким зайнялось і запалало" (Євген Маланюк).

8. Шевченко -- янгол-охоронець незламної України. " Ніхто на світі не втече!
Огонь запеклих не пече..." (Поема "Гамалія")

9. Кобзарю! Знов до тебе я приходжу,

Бо ти для мене совість і закон

(Ліна Костенко " Кобзареві").

10."В своїй хаті своя правда, і сила, і воля..."

11. Постать Шевченка в історії як рубікон для вибору шляху

12.Шевченко у серці кожного, хто мислить себе українцем!

"О милий Боже з України!

Не дай пропасти на чужині,

В неволі вольним козакам!»

13. «В своїй хаті своя й правда,

І сила, і воля».

14. «Я так її,

я так люблю мою Україну убогу,

що проклену святого Бога,

за неї душу погублю!»

(«Сон»)...

15. «Кохайтеся ж, чорнобриві,

Та не з москалями...»

(Поема «Катерина»)

16. «А на москалів не вважайте, нехай

вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму.

У їх народ і слово, і у нас народ і слово».

17. «І на оновленій землі врага не буде,

супостата, а буде син, і буде

мати, і будуть люде на землі».

18. «У нас воля виростала,

Дніпром умивалась,

У голови гори слала,

Степом укривалась!

Кров'ю вона умивалась,

А спала на купках...»

19. «Страшно впасти у кайдани,

Умирать в неволі.

А ще гірше – спати, спати,

І спати на волі...»

20. Учітесь, читайте, і чужому

научайтесь, й свого не цурайтесь».

Теми уроків за творчістю Т.Г. Шевченка на уроках української мови у 8-11-их класах

Тема. Простий і складений (іменний і дієслівний) присудки. Способи вираження присудка (8 клас)

Запишіть речення, підкресліть граматичні основи, укажіть вид присудка. З'ясуйте синтаксичну роль виділеного слова. Поясніть свою думку.

*1. Воно жить не хоче, не хоче журиться («Причинна»). 2. А дівчина спить під дубом при битій дорозі («Причинна»). 3. Буде над ним його мила квіткою стояти («Думка»). 4. Тоді я веселий... («Катерина»). 5. Кличе мати **вечеряти**, а донька не чує («Катерина»). 6. Ні, чорнявий не убитий, він живий, здоровий... («Катерина»).*

Тема. Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка і підмета. Односкладне речення як частина складного речення (8 клас)

Запишіть речення, підкресліть граматичні основи, укажіть вид односкладного речення. Усно перебудуйте виділені речення на двоскладні. Поміркуйте, чи всі односкладні речення можна перебудувати на двоскладні.

1. *Посадили над козаком явір та ялину, а в головах у дівчини червону калину («Причинна»).* 2. *Найду його, пригорнуся, на серці зомлію («Думка»).* 3. *Послухає, усміхнеться, піде темним гаєм... («На вічну пам'ять Котляревському»)* 4. *Тяжко-важко умирати у чужому краю! («Думка»)* 5. *Шляхи, піски, горе... Панське личко, чорні брови... («Катерина»)* 6. *В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля («І мертвим, і живим, і ненарожденним...»).* 7. *Учітесь, читайте, і чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь («І мертвим, і живим, і ненарожденним...»).*

Трансформуйте подані двоскладні речення в односкладні. Підкресліть граматичні основи, укажіть вид утворених односкладних речень.

1. *З Дніпра повіринали малії діти, сміючись («Причинна»).* 2. *І за що я гину! («Катерина»)* 3. *Не китайкою покрились козацькі очі, не вимили біле личко слізоньки дівочі («Причинна»).* 4. *А я піду на край світа... («Думка»)*

Тема. Звертання непоширені й поширені. Риторичне звертання (8 клас)

Запишіть спочатку речення з непоширеними звертаннями, а потім – із поширеними, додавши звертання із довідки. Укажіть речення із риторичним звертанням. Свою думку поясніть.

1. *Ой не шуми, ... ! («Перебендя»)* 2. *Постривайте, все розкажу, слухайте ж, ... («Тополя»).* 3. *Смійся, ... ! («До Основ'яненка»)* 4. *Чого ж плачеш, ... ? («Мар'яна-черниця»)* 5. *...Ходім, ... , до ставка купатись («Утоплена»).* 6. *Чи ти в полі, чи ти в гаї, ... , з бурлаками гуляєш? («Сова»)*
Довідка. Моє серце, луже, дівчата, лютий враже, дочко, обідраний цигане.

Тема. Складне речення і його ознаки. Складні речення без сполучників, з сурядним і підрядним зв'язком (9 клас)

Який цифровий ряд відповідає наведеним реченням, якщо 1 – складносурядне речення, 2 – складнопідрядне, 3 – безсполучникове.

1. Не китайкою покрились козацькі очі, не вимили біле личко слізюньки дівочі... («Причинна») 2. Чи винен той голуб, що сокіл убив? («Причинна») 3. Шука козак свою долю, а долі немає («Думка»). 4. Повіє вітер по долині — пішла дібровою руна («На вічну пам'ять Котляревському»). 5. Як згадаю твою долю, заплаче серденько! («Тарасова ніч») 6. То серце по волі з богом розмовля, то серце щебече господню славу, а думка край світа на хмарі гуля («Перебендя»).

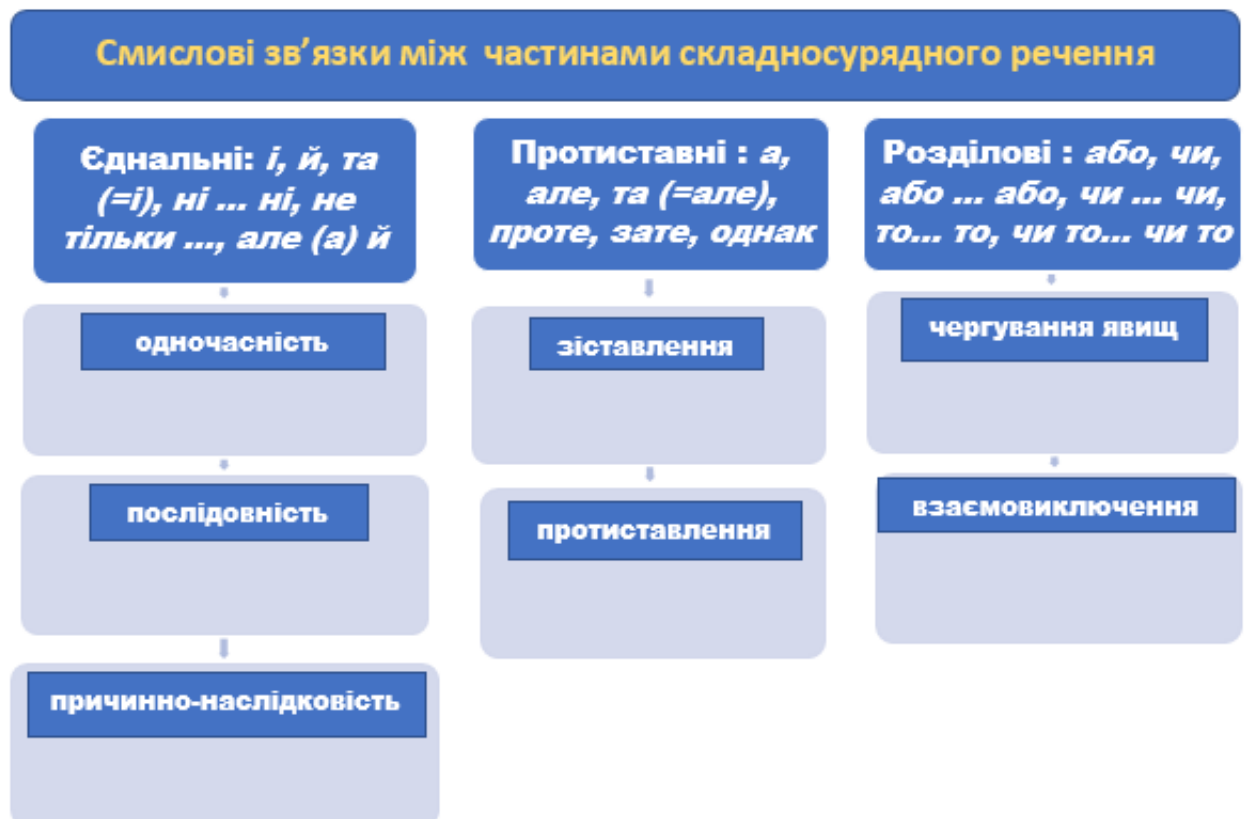
А 1 2 3 1 2 3

Б 3 2 1 3 2 1

В 3 1 2 3 1 2

Тема. Сміслові зв'язки між частинами складносурядного речення. Розділові знаки між частинами складносурядного речення (9 клас)

У вас на партах лежать аркуші з поезіями Великого Кобзаря. Заповніть подану таблицю, доповнивши прикладами з віршів Тараса Шевченка.

Запишіть речення, підкресліть граматичні основи, розставте розділові знаки, укажіть смисловий зв'язок між частинами складносурядного речення. Поясніть свою думку.

1. *І оживе добра слава слава України і світ ясний, невечерній тихо засіяє («І мертвим, і живим, і ненарожденним...»)*. 2. *Там десь милий чорнобривий по полю гуляє а я плачу літа трач його виглядаю («Тополя»)*. 3. *І на одній колісь-то грав та ба вже не грати... («Мар'яна-черниця»)* 4. *Він вилупив баньки ^з ^{лоба} і все затрусилось («Сон»)*. 5. *Чи не ревуть круторогі Чи не йде чумак з дороги («У неділю не гуляла»)*. 6. *Степан гукнув і курява шляхом піднялася («Невольник»)*.

Тема. Основні види складнопідрядних речень. Означальні, з'ясувальні, обставинні (9 клас)

Випишіть складнопідрядні речення за групами: I – з підрядним означальним, II – з'ясувальним, III – обставинним. Підкресліть граматичні основи, накресліть схеми.

1. *Я щасливий, що нічого того в світі не бачу й не знаю... («Отак на улиці під тином»)* 2. *Тоді неси мою душу туди, де мій милий («Думка»)*. 3. *В таку добу під горою, біля того гаю, що чорніє над водою, щось біле блукає («Причинна»)*. 4. *За те, що так щиро вона полюбила козацькі очі?.. («Причинна»)* 5. *Воно скаже, синє море, де його поділо («Думка»)*. 6. *Рушниками, що придбала, спусти мене в яму («Тополя»)*.

Складіть складнопідрядні речення про Шевченка-художника: I група – з підрядним обставинним, II – означальним, III – з'ясувальним.

Тема. Лексична норма. Лексична помилка. Лексичне значення слова. Слово і контекст; залежність значень слова від контексту (10 клас)

Прочитайте речення, випишіть виділені слова та сполучення слів, поясніть їхнє лексичне значення. Чи всі слова можемо пояснити, скориставшись тлумачним словником?

1. **Ізниціла, ізмарніла**, кинула **господу**, пішла в найми... не минула лихої пригоди («Сова»). 2. А дівчата **лицялися** і рушники **дбали** («Сова»). 3. ...**Вижде нещасливий** у тебе час та й **запустить пазурі** в печінки... («Сон») 4. **Ото ж тая дівчинонька, що сонна блудила: отаку-то їй причину ворожка зробила!** («Причинна») 5. **Літа мої молодії марно пропадають**, очі плачуть, чорні брови од вітру **линяють** («Думка»). 6. **Серце в'яне, нудить світом**, як пташка без волі («Думка»). 7. А він, знай, **співає, та дрібно, та рівно**, як бога **благає**, поки вийде злодій на шлях **погулять з ножем у халайві**, — **підє руна** гаєм, **підє та замовкне** — **нащо щебетать?** («На вічну пам'ять Котляревському») 8. **Бодай же вас, цокотухи, та злидні побили**, як ту матір, що вам на сміх сина породила («Катерина»).

Тема. Апостроф. Позначення м'якості приголосних (10 клас)

Прочитайте речення, випишіть слова, у яких треба вставити апостроф або м'який знак. Орфограми поясніть.

1. Де ти в с..віті подінеш..ся з малим сиротою? («Катерина»). 2. Серце в..яне співаючи, коли знає за що; люде сер..ця не побачат.., а скажут.. — ледащо! («Катерина») 3. До полуд..ня, та й зав..яне, брови полиняють.. ... («Тополя») 4. Без милого сонце с..вітит.. — як ворог с..мієт..ся; без милого скріз.. могила... а серден..ко б..єт..ся! («Тополя») 5. А нуте, хлоп..ята, на байдаки! («Іван Підкова») 6. Розв..язав торбину, вийняв кобзу, разів зо два ударив по рваних («Мар'яна-черниця»). 7. А я, юродивий, на твоїх руїнах марно сл..ози трачу; заснула **Вкраїна**, бур..яном укрилас.., ц..віл..лю зац..віла, в калюжі, в болоті **серце** прогноїла і в дупло холодне гадюк **напустила**, а дітям надію в степу **оддала** («Чигрине, Чигрине»). 8. І сім..ю, сім..ю **слав..ян роз..единила** і тихо, тихо **упустила** усобиц **лютую змію** («Єретик»).

Тема. Дієслово, дієслівні форми (11 клас)

Прочитайте речення. Випишіть дієслова, укажіть форму дієслова. Виділені слова розберіть як частину мови.

1. **Тліла іскра, тліла, дожидала** на розпущті широкому, та й **гаснути стала** («Єретик»). 2. **Кругом неправда і неволя**, народ **замучений мовчить** («Єретик»). 3. **Пішла** полем **ридаючи**, в тумані **ховалась** та **крізь сльози**

тихесенько про вдову співала («Наймичка»). 4. *Нема кому розкувати, одностайне стати за євангеліє правди, за темнії люде! («Єретик»)* 5. *І — всім разом заціпило!.. («Єретик»)* 6. *«Ти всіми проклятий!..» («Єретик»)* 7. *Згадаєш, може, молодая, **вилиту** сльозами мою думу і тихими, тихими речами проговориш: «Я любила його на сім світі й на тім світі любитиму...» («Невольник»)* 8. *За горами гори, хмарою повиті, засіяні горем, кровію политі («Кавказ»).* 9. *...І, всім святим поклонившись, додому верталась («Наймичка»).* 10. *Ідучи, співає, не поспіша до господи — воли попасає («Наймичка»).*

Тема. Прості ускладнені речення (11 клас)

Випишіть речення за групами: I – ускладнені однорідними членами (підкресліть їх як члени речення); II – ускладнені звертаннями (укажіть непоширене й поширене означення); III – ускладнені вставними словами чи словосполученнями, вставленими реченнями; IV – ускладнені відокремленими членами речення (підкресліть їх як члени речення). Свою думку поясніть.

1. Білі руки простяглися, в подушку впилися («Дівичії ночі»). 2. *Чи, може, навіки в серці поховав? («Сон»)* 3. *Кому ти їх, друже, кому передав? («Сон»)* 4. *...І, всім святим поклонившись, додому верталась («Наймичка»).* 5. *За горами гори, хмарою повиті, засіяні горем, кровію политі («Кавказ»).* 6. *За що ж ти караєш її, молоду? («Причинна»)* 7. *На кого покинув батька, неньку старенькую, молоду дівчину? («Думка»)* 8. *Доню моя, що ти наробила?.. («Катерина»)* 9. *А під лісом, край дороги, либонь, курінь мріє («Катерина»).* 10. *Серце моє! Доле моя! Розкрий карі очі! («Утоплена»)* 11. *І роботящий (Бо всюди сироти ледащо) у наймах виріє сирота, неначе батькова дитина («Москалева криниця»).*

Випробування «Аналіз поетичного твору» за творчістю Т.Г.Шевченка

КАТЕРИНА

*Кохайтеся, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі — чужі люде,
Роблять лихо з вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине...
Якби сама, ще б нічого,
А то й стара мати,
Що привела на світ Божий,
Мусить погибати.
Серце в'яне, співаючи,
Коли знає, за що;
Люде серця не побачать,
А скажуть — ледащо!
Кохайтеся ж, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі — чужі люде,
Знущаються вами.*

СОН

(Комедія)

У всякого своя доля
І свій шлях широкий:
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину.
Той тузами обирає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата.
А той, тихий та тверезий,
Богобоязливий,
Як кішечка підкрадеться,
Вижде нещасливий
У тебе час та й запустить
Пазорі в печінки, —
І не благай: не вимолять
Ні діти, ні жінка.
А той, щедрий та розкошній,
Все храми мурує;
Та отечество так любить,
Так за ним бідкує,
Так із його, сердешного,
Кров, як воду, точить!..
А братія мовчить собі,
Витріщивши очі!
Як ягнята: «Нехай, — каже, —
Може, так і треба».
Так і треба! бо немає
Господа на небі!
А ви в ярмі падаєте
Та якогось Раю
На тім світі благаєте?
Немає! немає!

х х х

Шкода й праці. Схаменіться.

Усі на сім світі —

І царята, і старчата —

Адамові діти.

І той... і той... А що ж то я?

Ось що, добрі люди:

Я гуляю, бенкетую

В неділю і в будень.

А вам нудно! жалкуєте!

Єй-богу, не чую,

І не кричійть! Я свою п'ю,

А не кров людськую!

x x x

*На Великдень, на соломі
Против сонця діти
Грались собі крашанками
Та й стали хвалитись
Обновами. Тому к святкам
З лиштвою пошили
Сорочечку. А тій стьожку,
Тій стрічку купили.
Кому шапочку смушеву,
Чобітки шкапові,
Кому свитку. Одна тільки
Сидить без обнови
Сиріточка, рученята
Сховавши в рукава.
— Мені мати купувала.
— Мені батько справив.
— А мені хрещена мати
Лиштву вишивала.
— А я в попа обідала, —
Сирітка сказала.*

х х х

Мені аж страшно, як згадаю

Оту хатину край села!

Такії, Боже наш, діла

Ми творимо у нашім раї

На праведній Твоїй землі!

Ми в раї пекло розвели,

А в Тебе другого благаєм,

З братами тихо живемо,

Лани братами оремо

І їх сльозами поливаєм.

А може й те ще... Ні, не знаю,

А так здається... Сам єси...

(Бо без твоєї, Боже, волі

Ми б не нудились в раї голі).

А може Сам на небеси

Смієшся, батечку, над нами

Та, може, радишся з панами,

Як править миром! Бо дивись:

Он гай зелений похиливсь,

А он з-за гаю виглядає

Ставок, неначе полотно,

А верби геть понад ставом

Тихесенько собі купають

Зелені віти... Правда, рай?

А подивися та спитай!

Що там твориться, у тім раї!

Звичайне, радість та хвала!

Тобі, єдиному, святому

За дивнії Твої діла!

*Отим-бо й ба! Хвали нікому,
А кров, та сльози, та хула,
Хула всьому! Ні, ні, нічого
Нема святого на землі...
Мені здається, що й самого
Тебе вже люди прокляли!*

Сон

Марку Вовчку

На панщині пшеницю жала,

Втомилася; не спочивать

Пішла в снопи, пошкандибала

Івана сина годувать.

Воно сповитеє кричало

У холодочку за снопом.

Розповила, нагодувала,

Попестила; і ніби сном,

Над сином сидя, задрімала.

І сниться їй той син Іван

І уродливий, і багатий,

Не одинокий, а жонатий —

На вольній, бачиться, бо й сам

Уже не панський, а на волі;

Та на своїм веселім полі

Свою-таки пшеницю жнуть,

А діточки обід несуть.

І усміхнулася небога,

Прокинулась, — нема нічого...

На Йвася глянула, взяла

Його гарненько сповила

Та, щоб дожать до ланового,

Ще копу дожинать пішла...

Остатню, може; Бог поможе,

То й сон твій справдиться...

х х х

Я не нездужаю, нівроку,
А щось такеє бачить око,
І серце жде чогось. Болить.
Болить, і плаче, і не спить,
Мов негодована дитина.
Лихої, тяжкої години,
Мабуть, ти ждеш? Добра не жди,
Не жди сподіваної волі —
Вона заснула: цар Микола
Її приспав. А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,
Та добре вигострить сокиру,
Та й заходиться вже будить.
А то проспить собі небога
До суду Божого Страшного!
А панство буде колихать,
Храми, палати муровать,
Любить царя свого п'яного,
Та візантійство прославлять.
Та й більше, бачиться, нічого.

СЕСТРИ

*Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
Я думав, де ж я прихилюсь
І де подінуся на світі?
І сниться сон мені: дивлюсь,
В садочку, квітами повита,
На пригорі собі стоїть,
Неначе дівчина, хатина.
Дніпро геть-геть собі розкинувсь!
Сіяє батько та горить!
Дивлюсь, у темному садочку,
Під вишнею у холодочку,
Моя єдина сестра!
Многострадалиця святая!
Неначе, в Раї спочиває,
Та з-за широкого Дніпра
Мене, небога, виглядає.
І їй здається, виринає
З-за хвилі човен, доплива...
І в хвилі знову порина.
– Мій братику! Моя ти доле!
І ми прокинулися. Ти...*

На панщині, а я в неволі!..

Отак нам довелося йти

Ще змалечку колючу ниву!

Молися, сестро! Будем живі,

То Бог pomoже перейти.

х х х

Світе ясний! Світе тихий!

Світе вольний, несповитий!

За що ж тебе, світе-брате,

В своїй добрій, теплій хаті

Оковано, омурано

(Премудрого одурено).

Багрянцями закрито

І розп'ятієм добито?

Не добито! Стрепенися!

Та над нами просвітися,

Просвітися!.. Будем, брате,

З багрянців онучі дроти,

Люльки з кадил закурятти,

Явленними піч топити,

А кропилом будем, брате,

Нову хату вимітати!

x x x

*Поставлю хату і кімнату,
Садок-райочок насаджу.
Посиджу я і походжу
В своїй маленькій благодаті.
Та в одині-самотині
В садочку буду спочивати.
Присняться діточки мені,
Веселая присниться мати,
Давне-колишній та ясний
Присниться сон мені!.. і ти!..
Ні, я не буду спочивати,
Бо й ти приснишся. І в малий
Райочок мій спідтиха-тиха
Підкрадешся, наробиш лиха...
Запалиш рай мій самотний.*

× × ×

*Минули літа молодії,
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зима!
Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись. Нема,
Анікогісінько нема!
Сиди ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє...
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє,
Як ту сніжину по степу!
Сиди ж один собі в кутку.
Не жди весни – святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить!
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди
І нічогісінько не жди!..*

x x x

*Тече вода з-під
явора
Яром на долину.
Пишається над
водою
Червона калина.
Пишається
калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх
верболози
Й лози
зеленіють.*

*Тече вода із-за
гаю
Та попід горою.
Хлюпоцуться
качаточка
Помеж осокою.
А качечка
впливає
З качуром за
ними,
Ловить ряску,
розмовляє
З дітками*

своїми.

*Тече вода край
города.*

*Вода ставом
стала.*

*Прийшло дівча
воду брати,
Брало,
заспівало.*

*Вийшли з хати
батько й мати
В садок*

погуляти,

*Порадитись,
кого б то їм
Своїм зятем
звати?*